

Naar een sterkere binnenlandse groeidynamiek

J.J.M. Kremers*

De Nederlandse economie kent een structureel onevenwichtig groeipatroon. De uitvoer doet het goed, maar de binnenlandse groeibijdrage blijft al jaren achter. Voor 1992 wordt door het Centraal Planbureau zelfs een vrijwel volledige stagnatie van de binnenlandse economie voorzien. Deze structurele onevenwichtigheid hangt samen met rigiditeiten in het functioneren van de binnenlandse economie en vraagt om beleid dat aansluit bij deze rigiditeiten. Een betere marktwerking in de binnenlandse sector is cruciaal voor de positie van Nederland in Europa.

Het afgelopen decennium wist de Nederlandse uitvoer jaarlijks gemiddeld een procent buitenlands marktaandeel te winnen, terwijl de groei van de economie als geheel toch een procentpunt bij de groei in het OESO-gebied achterbleef. Dit duidt op een onevenwichtig groeipatroon, met een achterblijvende binnenlandse sector (dit is het gedeelte van de economie dat relatief weinig aan internationale concurrentie blootstaat, dat wil zeggen uitvoer- noch invoerconcurrentie). Een aanzienlijk overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans vormt hiervan een weerspiegeling.

Uit de *Macro Economische Verkenning 1992* van het Centraal Planbureau komt het achterblijven van de binnenlandse sector pregnant naar voren: in 1992 leunt de produktiegroei van bedrijven vrijwel geheel op de uitvoer. De uitvoer weet in 1992 zijn buitenlands marktaandeel te handhaven, terwijl de groei van de economie als geheel toch weer meer dan een procentpunt bij het OESO-gemiddelde achterblijft. Het lopende-rekeningoverschot stijgt naar 5 procent van het netto nationaal inkomen.

De *Miljoenennota 1992* plaatst dit conjuncturele vooruitzicht tegen de achtergrond van drie structurele onevenwichtigheden in de Nederlandse economie: scheefgroei in de overheidsfinanciën, lage arbeidsdeelname en een achterblijvende groeidynamiek in de binnenlandse sector. In dit artikel wordt nader uitgewerkt waarom het noodzakelijk is om de groeidynamiek te verbeteren, wat de oorzaken zijn van het gebrek aan dynamiek, en wat de implicaties zijn voor het beleid en de beleidsvoorbereiding.

Noodzaak sterkere groeidynamiek

Een achterblijven van de binnenlandse sector heeft twee schadelijke consequenties. Direct effect is een lagere groei van de economie als geheel, en dus ook van de werkgelegenheid, het economische draagvlak voor de collectieve sector en de nationale welvaart. Geen enkel ander OESO-land kende het

afgelopen decennium zo'n lage groei van het inkomen per hoofd als ons land.

Indirect leidt een zwakke binnenlandse sector op den duur ook tot aantasting van de concurrentiekracht van de internationale sector. Daar bestaan twee redenen voor. Ten eerste betekent een uitgehold draagvlak voor de collectieve sector op den duur onvermijdelijk hoge collectieve lasten (denk aan de 'wig' op arbeid) en/of benedenmaatse voorzieningen op cruciale terreinen als onderwijs en infrastructuur. Zo worden langs deze weg het economische draagvlak en de nationale welvaart verder ondermijnd. Ten tweede biedt een weinig dynamische economie geen stimulerende thuisbasis voor internationale bedrijven. Integendeel, en dat terwijl vitale internationale bedrijven juist wel varen bij een dynamische thuismarkt met uitstekende toeleveringsbedrijven en met concurrentiedruk die dwingt tot het opbouwen en uitbuiten van comparatieve voordelen, tot investeren en innoveren¹.

Deze overwegingen gelden voor ons land des te sterker. Onze economie is zeer open. Derhalve is het absoluut noodzakelijk om een gunstige internationale concurrentiepositie vast te houden. Daar komt bij dat in de geliberaliseerde interne EG-markt de concurrentie toeneemt. Bovendien leidt de convergentie op weg naar een Economische en Monetair Unie (EMU) ertoe dat steeds meer Europese lan-

* De auteur is werkzaam bij de directie Algemene Financiële en Economische Politiek van het Ministerie van Financiën. Hij bedankt L. Bovenberg, W. van Goudoever, J. Mensonides, M. Pauwels, J. van Sinderen en D. Sluimers voor commentaar. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

1. Benadrukt door de minister van Economische Zaken in *Economie met open grenzen*, Tweede Kamer, 21 670, nr. 1-2, september 1990, hfst. 5. In *The competitive advantage of nations*, *Harvard Business Review*, april 1990, zegt M. Porter het zo: "Companies that value stability, obedient customers, dependent suppliers, and sleepy competitors are inviting inertia and, ultimately, failure".

den dan alleen Duitsland, Zwitserland en Nederland gaan profiteren van een stabiele munt; dat traditionele concurrentievoordeel raken we binnen Europa dus kwijt. Met liberalisatie van de internationale economische betrekkingen en convergentie van het macro-economische beleid zal een goed functionerende binnenlandse sector een steeds belangrijkere voorwaarde zijn voor internationale concurrentiekracht.

Ook voor de werkgelegenheid is een goed functionerende binnenlandse sector essentieel. Een scheidslijn tussen de binnenlandse en de internationale sector is in de praktijk niet haarscherp te trekken², maar een ruwe indeling laat zien dat meer dan de helft van de werkgelegenheid behoort tot de binnenlandse sector (tabel 1). Bovendien bevinden zich juist in deze sector enkele bedrijfstakken (bijvoorbeeld diensten) die werk zouden moeten bieden aan de minder geschoolden die thans in groten getale deel uitmaken van het werklozenbestand.

Oorzaken geringe binnenlandse dynamiek

Redenen voor het achterblijven van de binnenlandse sector worden in dit artikel gezocht bij rigiditeiten die het functioneren van markten belemmeren. Alvorens nader op deze rigiditeiten in te gaan, is het zaak om kort hun macrocontext aan te geven.

Macrocontext

Door het bestaan van velerlei rigiditeiten in de binnenlandse economie worden mogelijkheden die onze economie wel in zich draagt niet benut³. Kansen voor nieuwe goederen en diensten worden niet uitgebuit, nieuwe banen komen niet tot stand. Resultaat is minder groei en minder werkgelegenheid, een smaller draagvlak voor de collectieve sector en aldus de genoemde neerwaartse spiraal (scheefgroei in de overheidsfinanciën), waardoor de groei nog weer verder afneemt. Uiteindelijk resulteren lagere binnenlandse bestedingen, doch in de kern voortspuitend uit rigiditeiten aan de aanbodzijde. De samenhang met het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans ligt voor de hand. Bezien vanuit de aanbodzijde, weerspiegelt het overschot een relatief zwak presteren van bedrijfstakken die gericht zijn op de binnenlandse markt⁴. Aan de vraagzijde weerspiegelt dit zich in lagere binnenlandse bestedingen gepaard gaande met minder invoer. Het overschot betekent ook een achterblijven van de binnenlandse investeringen ten opzichte van de nationale besparingen: bij te weinig groeidynamiek en dus onvoldoende rendabele investeringsmogelijkheden in de binnenlandse economie, zoeken de nationale besparingen een rendabele aanwending in het buitenland. Dan is het in de kern beter te spreken van een binnenlands investeringsstekort dan van een nationaal spaaroverschot: voor meer dynamiek, snellere groei en een hogere arbeidsdeelname zijn meer investeringen nodig.

Micro-oorzaken

Wat schort er aan het functioneren van de binnenlandse sector, en wat kan het beleid er aan doen? Het gaat hier – anders dan vaak op macroterrein – niet om één oorzaak, één beleidsinstrument en één beleidsrecept, maar om een brede verzameling rigiditeiten die te zamen nopen tot een brede aanpak.

	Uitvoer ^a (% prod.)	Concurr. invoer (% binn. bested.)	Werk- geleg. (% totaal; jaren)	Bruto toegev. waarde (% totaal)
<i>Internationale sector</i>	49	44 ^b	38	42
Landbouw en visserij	34	29	5	5
Industrie	56	55	19	24
Handel ^c	26	.	8	7
Transport, commun. ^d	40	.	6	6
<i>Binnenlandse sector</i>	6	10 ^b	62	58
Nutsbedrijven	.	.	1	2
Bouwnijverheid	.	.	7	7
Handel ^c	.	.	8	7
Transport, commun. ^d	.	.	1	2
Bank- en verz.-wezen	.	.	4	6
Overige comm. diensten ^e	.	.	12	11
Kwartaire diensten	.	.	13	10
Overheid	.	.	15	13
<i>Totaal^f</i>	28	28	100	100

a. Exclusief consumptie van buitenlanders in Nederland.

b. Handel en transport in binnenlandse sector (geen uitgesplitste cijfers beschikbaar).

c. Van de bedrijfstak groothandel en detailhandel wordt ter ruwe indicatie 50% tot de internationale sector gerekend. Voor de binnenlandse sector resteert dan eveneens 50%, hetgeen ongeveer correspondeert met het werkgelegenheidsaandeel van de detailhandel.

d. Van de bedrijfstak transport, opslag en communicatie wordt ter ruwe indicatie 80% tot de internationale sector gerekend. Voor de binnenlandse sector resteert dan 20%, hetgeen ongeveer correspondeert met het werkgelegenheidsaandeel van het openbaar vervoer en taxi- en toerwagenbedrijven.

e. Onder meer hotel- en restaurantwezen, reparatiebedrijven, zakelijke dienstverlening, schoonmaak, kappers.

f. Exclusief delfstoffenwinning, woningbezit.

Bron: Berekeningen op basis van CPB, *Economisch Beeld* 1992.

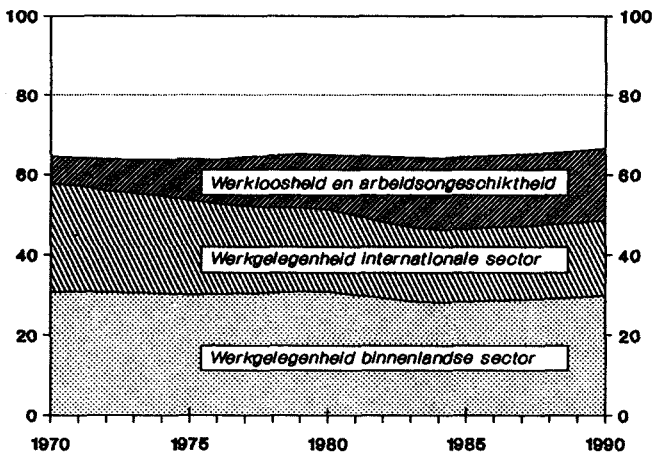
Een flexibel functioneren van de arbeidsmarkt wordt belemmerd door de nog steeds zeer hoge collectieve-lastendruk op arbeid, die de prikkel tot zowel arbeidsdeelname als arbeidsinzet vermindert. Zo wordt de motivatie van werknemers aangetast om mobiel actief te zijn daar waar de beschikbare capaciteiten het best tot hun recht komen, en om deel te nemen aan bij-, om- en herscholing wanneer in bepaalde bedrijfstakken werkloosheid dreigt terwijl de arbeidsmarkt elders spanningen vertoont. Inertie in de arbeidsmarkt wordt ook gevoed door andere institutionele factoren die de mobiliteit be-

Tabel 1. Internationale sector en binnenlandse sector, 1990

2. Sommige bedrijfstakken produceren immers zowel internationale als lokale goederen en diensten. Bovendien betekenen internationale integratie en technologische vooruitgang (dalende kosten van communicatie en transport) dat sommige bedrijfstakken geleidelijk verschuiven van de binnenlandse naar de internationale sector.

3. Enkele rigiditeiten worden verderop in beeld gebracht. Meer detail onder meer in: M. Metzke, Hoe flexibel is de BV Nederland?, *Intermediair*, 5 oktober 1990.

4. Langs deze lijn interpreteerde het IMF eind jaren '80 het lopende-rekeningoverschot van Duitsland als een weerspiegeling van aanbod-rigiditeiten in de binnenlandse sector; zie L. Lipschitz, J. Kremers, T. Mayer en D. McDonald, *The Federal Republic of Germany: adjustment in a surplus country*, IMF Occasional Paper 64, 1989. Zie ook A.L. Bovenberg, Overvloed en onbehagen. Sparen en investeren in Nederland, *ESB*, 6 februari 1991.

Bron: Berekeningen op basis van Ministerie van SZW, *Werkgelegenheids- en arbeidsmarktnoitie* en CPB, *Economisch Beeld* 1992.

Noot: In procenten van de bevolking van 15-64 jaar; werkgelegenheid in jaren; werkloosheid en arbeidsongeschiktheid in uitkeringsjaren, inclusief bij-

Figuur 1. Werkgelegenheid per sector, werkloosheid en arbeidsongeschiktheid

lemmeren (bij voorbeeld pensioenbreuk, rigiditeiten in de woningmarkt). Internationaal vergelijkend onderzoek wijst inderdaad op een structureel geringe arbeidsmobiliteit in ons land⁵. Tegelijk blijkt de loondifferentiatie tussen bedrijfstakken gering te zijn⁶. Dat de wig op arbeid te hoog is, wordt inmiddels breed onderkend. Minder inzicht – laat staan eenstemmigheid – bestaat over de vraag hoe de loondifferentiatie ondanks de decentrale loonvorming zo gering kan zijn, en wat de betekenis daarbij is van institutionele factoren zoals bij voorbeeld de wijze waarop markt-cao's door de overheid algemeen verbindend worden verklaard. Duidelijk is dat de invloed van dit gebrekkige functioneren van de arbeidsmarkt zich niet beperkt tot de binnenlandse sector van de economie. Het tekortschieten van de binnenlandse groei weerspiegelt echter niet alleen een haperend functioneren van de sector zelf, maar ook een gebrek aan aanpassingsvermogen van de binnenlandse ten opzichte van de internationale sector. Een tekort aan mobiliteit tussen sectoren blijkt uit figuur 1: de trendmatige uitstoot van werknemers uit de internationale sector (samenhangend onder meer met produktiviteitswinsten voortvloeiend uit technologische vooruitgang, concurrentie en arbeidsverdeling in de wereldeconomie) heeft per saldo geleid tot werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, niet tot banen in de binnenlandse sector. Hiervoor werd reeds opgemerkt dat juist de binnenlandse sector werk zou moeten bieden aan de vele minder produktieven die thans buiten het arbeidsproces zijn geraakt. We kunnen het ons niet veroorloven om enerzijds te mikken op een relatief geavanceerde, dure, arbeidsextensieve uitvoer en anderzijds te verzui- men in de binnenlandse sector werk te bieden aan hen wier produktiviteit wat minder hoog is. Naast meer differentiatie en flexibiliteit in de arbeidsmarkt is ook een goed functioneren van goederen- en dienstenmarkten onmisbaar voor meer werkgelegenheid in de binnenlandse sector. Ter indicatie worden in tabel 2 enkele rigiditeiten in het functio-

neren van goederen- en dienstenmarkten geclassificeerd. Opvallend is dat veel rigiditeiten betrekking hebben op bedrijfstakken in de binnenlandse sector. De reden hiervoor is duidelijk: deze staan minder bloot aan internationale concurrentie, hetgeen meer vrijheid laat aan regelingen die de marktwerking beperken. Een teken aan de wand is dat de zakelijke dienstverlening (met relatief weinig institutionele rigiditeiten) het qua dynamiek en werkgelegenheid juist erg goed doet⁷.

Ook al spelen bij het beoordelen van de verschillende regelingen ook andere factoren dan de invloed op de marktwerking een rol, en ook al bestaan er verschillen in de mate waarin regelingen in specifieke bedrijfstakken de marktwerking beïnvloeden, toch mag niet worden onderschat hoezeer de evenwichtsherstellende werking van relatieve prijsveranderingen te kort schiet in over-gereguleerde markten en in markten waarin monopolies bestaan. Immers, onder omstandigheden met toetredingsdrempels tegen concurrerende aanbieders en beperkte mededinging zijn er onvoldoende financiële prikkels voor ondernemers om alert en tegen een zo laag mogelijke prijs in te spelen op nieuwe vraagverhoudingen. Dan raken bestaande bedrijven verouderd en ontstaan er weinig nieuwe. Deze rem op de groeidynamiek van de binnenlandse economie is, bij alle aandacht voor het functioneren van de arbeidsmarkt, in ons land wat ondergesneeuwd geraakt.

Ten slotte mag in de analyse ook de *samenhang* tussen rigiditeiten in de arbeidsmarkt en in goederen- en dienstenmarkten niet ontbreken. Indien rigiditeiten in de arbeidsmarkt worden gereduceerd en er aldus een beter arbeidsaanbod ontstaat, moeten er ook banen zijn om dat arbeidsaanbod te absorberen. De tijden dat de overheid grootscheeps banen schept zijn voorbij, maar wèl essentieel zijn goederen- en dienstenmarkten met volop dynamiek en kans op werk. De samenhang gaat overigens nog een stapje verder. Mobiliteit is van betekenis niet alleen binnen de arbeidsmarkt zelf, maar ook tussen het werknemerschap en het ondernemerschap. Ook vanuit dit perspectief is toegankelijkheid van goederen- en dienstenmarkten essentieel.

Implicaties voor het beleid

Het zij duidelijk: meer dynamiek vergt een brede aanpak. Enerzijds maatregelen die het functioneren van de arbeidsmarkt verbeteren (onder meer matiging van de 'wig' op arbeid, scholing, arbeidsbemiddeling, verruiming begrip 'passende arbeid' bij uitkeringen, maatregelen in de sfeer van de sociale zekerheid, bezinning op de wijze van algemeen verbindend verklaren van markt-cao's). Anderzijds maatregelen ter verbetering van het functioneren van goederen- en dienstenmarkten (onder meer modernisering mededingingsbeleid en vestigingsbeleid, verruiming openingsuren winkels, deregulering) en van de infrastructuur. Op verschillende van

5. J. van Ours, *Arbeidsmobiliteit in internationaal perspectief*, OSA, Voorstudie 37, juli 1990.

6. NEI, *Werkgelegenheid, loonkosten en productie in zeven geïndustrialiseerde landen: een sektoranalyse*, 1992.

7. T. Elfring, W. van der Aa en R. Kloosterman, *Werk in de dienstensector*, *ESB*, 20 maart 1991, blz. 296-300.

Tabel 2. Enkele invloeden op de dynamiek van goederen- en dienstenmarkten in Nederland

	Bedrijfstak	Gevolg voor marktwerking
<i>Regelingen door de overheid</i>		
Publieke en semi-publieke sector en niet-commerc. diensten	Overheid; onderwijs; maatschappelijke dienstverlening; gezondheids- en veterinaire diensten; cultuur, sport en recreatie	Geen mededinging; geringe prijsgevoeligheid van het aanbod
Regulering ^a	Landbouw en visserij; openbare nutsbedrijven; bouwnijverheid; transport (openbaar vervoer, taxibedrijven); telecommunicatie; verzekeringswezen (pensioenen); gezondheids- en veterinaire diensten; notariaat	Beperkte mededinging; geringe prijsgevoeligheid van het aanbod
Subsidiëring ^b	Voedingsmiddelen; metaalindustrie; scheepsbouw; handel; transport (openbaar vervoer); huisvesting	Prijsvertekening; geringe prijsgevoeligheid van het aanbod
Vestigingswetgeving ^c	Industrie (binnenlandse branches); bouwnijverheid; installatiebedrijven; detailhandel; reparatiebedrijven; overige dienstverlening (binnenlandse branches)	Toetredingsdrempels
Winkelsluitingswet	Detailhandel	Beperkte mededinging
<i>Regelingen door de markt</i>		
Mededingingsregelingen (prijskartels, marktverdelingskartels) ^d	Vooraf binnenlandse branches van: voedingsmiddelen; bouwmaterialen; papier- en grafische industrie; chemie; metaal en elektrotechniek; overige industrie; bouwnijverheid; handel; transport; bank- en verzekeringswezen; overige diensten	Beperkte mededinging; geringe prijsgevoeligheid van het aanbod

a. Bron: Openbaar vervoer, onder meer L. Euser, Bestuur en bedrijf in het openbaar vervoer, *Bestuur*, nr. 5, 1990; J. Janssen, Overheid rijdt streekvervoer steeds minder in de wielen, *Privatisering*, nr. 5, 1990; H. Nanninga, Beschermdde muur rond openbaar vervoer brokkelt af ..., *Nederlands vervoer*, 1990, nr. 21; J. Kroon, Concurrentie om reizigers gewenst, *NRC Handelsblad*, 27 februari 1991. Gezondheidszorg, onder meer F. Schut, Gezondheidszorg en mededingingsbeleid, *ESB*, 15 november 1989; H. Woltjer, Budget sector and market sector, *Quarterly Bulletin*, DNB, nr. 2, 1983.

b. Bron: CBS, *Nationale Rekeningen 1989*, augustus 1990, Aanh. 2.1.

c. Bron: Stichting IBAS, *Gevestigde belangen*, juli 1988.

d. Bron: Ministerie EZ, *Informatiemap mededinging*, november 1990 (Overzicht Landelijke Mededingingsregelingen, hoofdstuk 5). Dit meest recent beschikbare overzicht is gebaseerd op stand 1 januari 1986; sindsdien is in sommige bedrijfstakken wel vooruitgang geboekt met het afschaffen van mededingingsregelingen (bij voorbeeld Bank- en Verzekeringswezen).

de gebieden die zijn weergegeven in tabel 2, gaat het beleid inderdaad scherper gericht worden op flexibiliteit en marktwerking⁸.

Veel van deze maatregelen betekenen een herijking van het ingrijpen (c.q. van het gebrek aan ingrijpen) door de overheid in het functioneren van markten in de Nederlandse economie. In directe samenhang daarmee staan initiatieven om te komen tot een dynamischer en doelmatiger overheid en evenwichtiger overheidsfinanciën. Zo ontstaat een aanpak die tegelijk gericht is op het gezondmaken van de overheidsfinanciën en op het ontginnen van nieuwe dynamiek in de economie.

Europese dimensie

Deze aanpak sluit goed aan bij de verschuiving in nationale beleids marges die voortvloeit uit de Europese integratie. De marges voor macro-economisch beleid op nationaal niveau versmallen: het monetair beleid wordt overgedragen aan de Europese Centrale Bank, en de rol voor het nationale budgettaire beleid wordt bescheidener. Zo verschuiven de marges voor het nationale beleid van macro naar micro. De

hoogte en samenstelling van de overheidsuitgaven en -inkomsten, het functioneren van goederen- en dienstenmarkten in de binnenlandse sector, de arbeidsmarkt, onderwijs en infrastructuur: op dergelijke terreinen zal de economische concurrentie in het nieuwe Europa worden uitgevochten. Ook voor de internationale concurrentiekracht worden deze terreinen steeds crucialer.

Heldere voorbeelden van deze ontwikkeling zijn te vinden in zowel Duitsland als Zwitserland. In het verleden profiteerden beide landen van de zwaktes van anderen op monetair en budgettair gebied. Zodoende konden beide zich een relatief inefficiënte binnenlandse sector veroorloven, waar economische wetmatigheden geweld werd aangedaan door velerlei speciale belangengroepen. Maar de Europese integratie heeft in beide landen discussie losgemaakt over de betekenis van een efficiënte binnen-

8. O.m. brief van de minister van Economische Zaken over het vestigingsbeleid, Tweede Kamer, 21 800, april 1991, en brief van de staatssecretaris van Economische Zaken over het mededingingsbeleid, Tweede Kamer, 22 093, mei 1991.

landse sector voor de concurrentiekracht van de internationale sector.

In Zwitserland heeft dit geleid tot een actiever mededingingsbeleid, specifiek in de binnenlandse sector⁹. In Duitsland heeft zojuist een drie jaar geleden door de regering ingestelde adviescommissie een rapport uitgebracht met zeer uitgebreide, verregaande, concrete voorstellen om in de binnenlandse sector de marktwerking te verbeteren¹⁰. Naar verwacht zal de Duitse regering dit advies binnenkort vertalen in beleidsactie gericht op deregulering en dynamisering op terreinen zoals verzekeringswezen, verkeer en vervoer, energie, diensten, midden- en kleinbedrijf, en de arbeidsmarkt. Initiatieven die zich ook zouden lenen tot bezinning in ons eigen land.

Implicaties voor de beleidsvoorbereiding

Goed beleid komt niet van de grond zonder een goede beleidsvoorbereiding. Naast de implicaties voor het beleid zelf is het derhalve interessant kort te belichten dat een verschuiving van macro naar micro ook nieuwe eisen stelt aan de beleidsvoorbereiding, met name voor het karakter en het gebruik van modellen. Het conjuncturele bestedingsbeleid van de jaren '50 en '60 werd ondersteund door de toenmalige modellen van het CPB¹¹. Nieuwe modellen steunden vervolgens de loonmatiging van de jaren '70 en '80 (jaargangenbenadering). Tekortreductie bij de overheid vond, zeker voor de korte termijn, al minder ondersteuning in de bestaande modellen; elementen die bij een hoge staatsschuld en zware rentelasten bij uitstek van belang zijn, ontbreken in het CPB-model (onzekerheid en vertrouwen, vooruitziende verwachtingen)¹².

De grote verscheidenheid aan beleidsinstrumenten die op microterrein van belang zijn, maakt het moeilijk – zo niet onmogelijk – om een brede beleidsaanpak ter versterking van de groeidynamiek in een enkel econometrisch model te vatten. De route naar combinatie van het CPB-model met op specifieke onderwerpen toegespitste deelmodellen ligt voor de hand en tekent zich ook al af¹³.

Wel kleeft ook aan deze route een moeilijk aspect. Het ontwikkelen van modellen kost tijd, vaak kostbare tijd (zeker in een steeds dynamischer internationale omgeving) die verloren gaat als telkens eerst op nieuwe modellen moet worden gewacht voordat nieuwe uitdagingen door het beleid worden aangepakt. Zo heeft het CPB enkele jaren nodig gehad om algemene-evenwichtsmodellen te bouwen voor het bestuderen van de invloed van belastingen op het functioneren van de arbeidsmarkt¹⁴. Dergelijke modellen zijn niet onbelangrijk, maar vaak is een goede kwalitatieve analyse (mogelijk met een partiële kwantitatieve onderbouwing) in eerste instantie voldoende om het beleid alvast op het juiste spoor te zetten en kostbare jaren te winnen. Daar komt nog bij dat, in onze 'modellencultuur', maatregelen die kunnen worden 'doorgerekend' vaak aantrekkelijker lijken dan maatregelen die veeleer zijn gebaseerd op een goede kwalitatieve analyse. Hierdoor kan een risico ontstaan van inertie in het beleid: te veel traditioneel beleid en te weinig vernieuwende actie daar waar voor de toekomst, zeker bij integratie in Europa, op het nationale vlak de beste mogelijkheden liggen¹⁵.

Tot slot

In het licht van een opmerkelijke studie van Kuipers¹⁶ zou met het vierde naoorlogse thema – een accentverschuiving naar groeidynamiek – het debat, het onderzoek en het beleid in ons land een nieuwe fase moeten ingaan. Kuipers: "Vergelijkt men het onderzoek dat in Nederland is gewijd aan de werkloosheid in de jaren dertig en de jaren tachtig met [het internationale onderzoek,] dan valt op dat in [ons land] relatief weinig aandacht wordt geschonken aan het functioneren van markten. [...] De debatten die zijn gevoerd hebben hierdoor een sterk instrumentalistische inslag en zijn daardoor minder fundamenteel van aard dan de debatten op de internationale fora". Met enkele aanzetten tot debat, onderzoek en beleid beoogt dit artikel aan die nieuwe fase bij te dragen.

J.J.M. Kremers

9. Minister buitenlandse economische betrekkingen, F. Blankart, Economic status of Switzerland: past, present, and future, International Atlantic Economic Conference, Genève, maart 1990.

10. Unabhängige Expertenkommission zum Abbau markt-widriger Regulierungen, *Marktöffnung und Wettbewerb*, Poeschel Verlag, maart 1991.

11. F. den Butter, Zuinigheid, zaligheid, in: F. den Butter en W. Boeschoten, *Zichtbare economie*, Academic Service, 1989.

12. Overigens is het opvallend dat buitenlandse modellen aan dergelijke factoren vaak wel aandacht schenken. Onder meer Multimod van het IMF, MX3 van de U.S. Federal Reserve, Intermod van het Canadese Ministerie van Financiën, SAM van de Bank of Canada, QMED van de Bank of Finland, NIESR U.K. model.

13. Voor aanzetten toegespitst op arbeidsmarkt-vraagstukken, zie G. Gelauff e.a., Towards an analysis of tax effects on labour market and allocation: a micro/macro approach, in: H. Don, Th. van de Klundert en J. van Sinderen (red.), *Applied general equilibrium modelling*, Kluwer, 1991; en P. ten Hacken, A. Kapteyn en I. Woittiez, Menselijk keuzegedrag in een macromodel, *ESB*, 8 mei 1991.

14. Gelauff e.a., op. cit.

15. Een voorbeeld: de directeur van het CPB legt in zijn publieke optreden veel nadruk op de noodzaak om de marktwerking in onze economie te versterken (G. Zalm, Sociaal-economische ontwikkelingen en economische politiek in de jaren negentig, lezing Teldersstichting, februari 1991), maar ligt er een tastbare opbrengst in het verschiep voor inspanningen om de vestigingswetgeving te moderniseren en het mededingingsbeleid aan te scherpen (extra groei, lagere prijzen, meer werkgelegenheid)? Naar mijn weten bestaat nergens ter wereld een model om de resultaten van dit beleid precies 'door te rekenen'.

16. S.K. Kuipers, *Marktwerking en werkloosheid in Nederland in de jaren dertig en tachtig*, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 1991.